

O FENOMENIE I MITOLOGII ODESSY NA PRZESTRZENI WIEKÓW. RECENZJA MONOGRAFII ODESSA W LITERATURACH SŁOWIAŃSKICH. STUDIA

BEATA WALIGÓRSKA-OLEJNICZAK¹

Ławski Jarosław, Maliutina Natalia, red. *Odessa w literaturach słowiańskich. Studia*. Białystok–Odessa: Wydawnictwo Prymat, 2016. 1022 S.

W październiku 2016 roku w ofercie Wydawnictwa Czarnego pojawiło się pierwsze polskie wydanie znanej na świecie książki Charlesa Kinga *Odessa. Geniusz i śmierć w mieście snów*. Wcześniej, w 2009 roku, dzięki temu samemu wydawnictwu mieliśmy okazję zaznajomić się z trzynastoma esejami – odzwierciedlającymi wyjątkowy potencjał i siłę regeneracji tego miasta – które wyszły spod pióra cenionych europejskich autorów i zostały włączone do antologii reportaży *Odessa transfer. Reportaże z nad Morza Czarnego*. Na listę lektur obowiązkowych prezentujących topos Odessy należy niewątpliwie wpisać także wydaną pod koniec 2016 roku monografię *Odessa w literaturach słowiańskich. Studia*, która – jak obiecują autorzy – stanowi tom inicjujący nową serię wydawniczą *Studia odeskie*, firmowaną przez Uniwersytet w Białymstoku oraz Książnicę Podlaską im. Łukasza Górnickiego, również tam zlokalizowaną.

Na wstępie warto zaznaczyć, że ta licząca 1022 stron książka będzie dla czytelnika nie tylko źródłem doznań intelektualnych, ale także doświadczeniem o wysokich walorach estetycznych, bowiem wydana w twardej oprawie monografia, wzbogacona starymi rycinami i zdjęciami miejsc oraz postaci związanych historycznie z Odessą, a także aneksem fotograficznym, będącym skrótowym reportażem z konferencji, stanowi produkt kompleksowo dopracowany. Publikację zawdzięczamy uczestnikom I Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Obraz Odessy

1 E-mail: beata.waligorska@amu.edu.pl

w literaturach słowiańskich”, która odbyła się w dniach 12-13 września 2013 roku w zabytkowych salach Muzeum Literatury w Odessie.

Jej organizatorami byli – jak pisze Jarosław Ławski w przedmowie książki – ze strony ukraińskiej: Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, Odeski Narodowy Uniwersytet im. Ilii Miecznikowa, Katedra Ukrainistyki. Ze strony polskiej Konferencję organizowali: Uniwersytet w Białymstoku, działająca na wydziale Filologicznym Katedra Badań Filologicznych «Wschód-Zachód» (Ławski 31).

Wspomniane wydarzenie doprowadziło do spotkania w naukowej debacie 60 uczonych reprezentujących 5 krajów: Ukrainę, Polskę, Rosję, Białoruś i Bułgarię, co znalazło swe przełożenie w postaci tekstów prezentowanych czytelnikowi w trzech językach: ukraińskim, rosyjskim i polskim, urzekających swym bogactwem zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym. Książka skomponowana jest z czterech części: rozdziału I: *Fenomen Odessy*, rozdziału II: *Mitologia miasta*, rozdziału III: *Odessa w wieku XIX* oraz Rozdziału IV: *Odessa w wieku XX*. Fenomen Odessy budują w pierwszym rozdziale monografii analizy twórczości malarza Iwana Konstantinowicza Ajwazowskiego (artykuł Eleny Nalbantovej), drogi twórczej Michajła Żuka (tekst Jarosława Poliszczuka), wierszy odeskich poetów sześćdziesiątników (prezentowane przez Tetianę Mejzerską) oraz interpretacje poetyckich wizji, zawartych w dziełach malarzy drugiej fali awangardy odeskiej, przedstawione przez redaktorkę tomu Natalię Maliutinę. Miasto snów widziane jest także przez pryzmat życia naukowego i literackiego Liceum Riszeliowskiego w Odessie (tekst Walentyny Musij), rozwój handlu i transportu, opisywany w „Gazecie Urzędowej Królestwa Polskiego” (ujęcie Marka Rutkowskiego), topologię w badaniach krajoznawców (prezentowaną przez Nadieżdę Spodarec) czy z perspektywy recepcji toposu Odessy w niemieckiej świadomości zbiorowej i literaturze bułgarskiej (inspirujące do przemyśleń teksty Eleny Nalbantovej i Agnieszki Buk). Autorzy proponują także spojrzenie na niejednorodny obraz Odessy w utworach Walentina Katajewa (Marija Litowskaja), opracowaniach Michała Grabowskiego i Apollona Skalkowskiego (Łukasz Zabielski) czy *Tangerze* Iwana Kozlenki (Oksana Szupata-Wiazowska). Syntetyczną wizję polskich mitologii Odessy zarysował zaś w obszernym tekście Jarosław Ławski, obierając za punkt wyjścia dynamiczny obszar subiektywnych skojarzeń kształtujących imagosferę i inspirując tym samym odbiorcę do skonfrontowania własnych doświadczeń z perspektywą Autora.

Z punktu widzenia badań komparatystycznych, skoncentrowanych na poszukiwaniach punktów stykowych między literaturą i kulturą Wschodu i Zachodu, bardzo cenne są publikacje składające się na rozdział *Mitologia miasta*. Znajdziemy w nim analizy poświęcone filmom Kiry Muratowej i Siergieja Sołowiowa (autorstwa Liliji Niemczenko), motywowi schodów odeskich, w powszechnej świadomości kojarzonemu przede wszystkim z *Pancernikiem Potiomkinem* Siergieja Eisensteina, dzięki Alicji Kiesielewskiej przybliżonemu także w kontekście twórczości Zbigniewa Rybczyńskiego, Janusza Machulskiego i Briana de Palmy. Ważny komponent

książki stanowią niezaprzeczalnie próby pokazania Odessy w fotografii (tekst Marcina Pilcha), tekstach odeskich piosenek i twórczości Władimira Wysockiego (artykuły Joanny Samp, Łarysy Szewczuk, Haliny Jaroćkiej, Liliji Melnyczenko), z perspektywy filomatów (Zbigniew Kaźmierczyk), syjonizmu (Dariusz K. Sikorski) czy doświadczeń podróżniczych Marka Twaina (Halina Parafianowicz). W tomie nie mogło zabraknąć interpretacji problemu realności i zmyślenia w kanonicznych niemal w tym kontekście książkach autobiograficznych Konstantego Paustowskiego (artykuł Oleny Jaworskiej), Odessy w satyrycznym świecie dylogii Ilfa i Jewgienija Pietrowa (tekst Hanny Lulikowej), twórczości Iwana Mykytenki (piszą o niej Tetiana Swerbiłowa oraz Ludmyła Skoryna), a także w lirycie Iwana Riadczenki (Olena Wojcewa, Olha Kazanova) i wspomnieniach Eugeniusza Janiszewskiego (Mirosława Ołdakowska-Kuflowa). Część tę zamyka subtelna impresja *My private Odessa* słynnego argentyńskiego pisarza i filmowca Edgardo Cozarinsky'ego.

Część III prezentuje wizję Odessy w wieku XIX, współtworzoną przez literackie obrazy miasta, które wyszły spod pióra Adama Mickiewicza (przypomnieli je w swoich interpretacjach Jacek Juskiewicz, Grażyna Tomaszewska), Tadeusza Mićńskiego (piszą o nich Elżbieta Flis-Czerniak i Helena Nielepko), Józefa Ignacego Kraszewskiego (studiowane w tekstach Doroty Wojdy i Mateusza Skuchy) czy Marka Kropywnickiego (komentowane przez Ludmyłę Mostową). Wrażenia z podróży do Odessy Henryka Sienkiewicza przybliżyła czytelnikowi Jolanta Sztachelska, badania Wschodu prowadzone przez Jana Potockiego zainspirowały analizę Daniela Kalinowskiego, zaś obserwacjami Stanisława Przybyszewskiego z pobytu w tym mieście zajęła się w swym artykule Hanna Ratuszna. Warto z pewnością zwrócić też uwagę na interpretacje odeskiej aluzji w powieści Iwana A. Gonczarowa *Oblomow*, którą przedstawia Artur Malinowski, polskie relacje z podróży odbytych między rokiem 1814 a 1843 poddane analizie przez Katarzynę Puzio, obraz przestrzeni kulturowej miasta w odeskich tekstach publicystycznych opisywany przez Irynę Neczytaluk, a także ten wyłaniający się z tekstów publikowanych w „Przeglądzie Tygodniowym” w latach 1866-1876, dokładnie przestudiowany w artykule Anny Janickiej.

Czwartą część monografii, z której wyłania się obraz Odessy w wieku XX, słusznie otwiera tekst Tadeusza Sucharskiego poświęcony obecności tego miasta w artystycznej wizji Jarosława Iwaszkiewicza. Doskonale współgra z tym artykułem następująca dalej analiza Marii Jolanty Olszewskiej, skoncentrowana na utworze *Sława i chwala* wspomnianego wyżej pisarza oraz uwagi Anny Kieźuń dotyczące znaczenia Odessy w życiu i twórczości Mariusza Zaruskiego. W tej sekcji znajdziemy również teksty komentujące dzieła Izaaka Babla (autorstwa Feliksa Tomaszewskiego oraz Feliksa Szejnbuka), utwory „plejady odeskiej” w ujęciu Wandy Supy, poezję ukraińskich neoklasyków (tekst Haliny Biłyk) i topologię Odessy w powieści Maksyma Miklina. Materiałem badawczym stała się w tej części monografii również wspomniana przeze mnie na wstępie antologia reportaży *Odessa transfer. Reportaże*

znad Morza Czarnego, a rezultaty swych dociekań w tym zakresie zaprezentowane są w dwóch artykułach: Agnieszki Czyżak oraz tekście powstałym we współpracy Ewy Nawrockiej i Magdaleny Horodeckiej. O kaszubskich wyprawach na Krym dowiadujemy się z publikacji Adeli Kuik-Kalinowskiej. Tom wieńczą zaś artykuły Walentyny Sajenko i Tetiany Szewczenko, w których badaczki wzięły na warsztat twórczość artystów Rozstrzelanego Odrodzenia (Sajenko) oraz dorobek Mychajły Swiłycy (Szewczenko).

Zarysowana przeze mnie tematyka monografii to zaledwie „migawki” i sygnały kierunków badań, które zostały w niej zainicjowane i opracowane. Niemalże każdy z prezentowanych tekstów to wielostronicowe i wieloaspektowe studium, inspirujące do dalszych dociekań, dyskusji czy polemik, a z pewnością do odwiedzenia Odessy, miasta utrwalonego w pamięci zbiorowej jako mityczne. Trzymam redaktorów za słowo, że wkrótce ukażą się kolejne publikacje na temat Odessy i całkowicie zgadzam się z deklaracją autorów, że idea konferencji oraz opublikowana księga wskazują „inny model relacji między kulturami niż ten, który dominuje na świecie od 2013 [...] roku. Model współpracy w przestrzeni, która jest także naszą wspólna” (Ławski 33).

BIBLIOGRAFIA

- Ławski, Jarosław. „Sławiści w Odessie: idea, projekt, konferencja”. *Odessa w literaturach słowiańskich. Studia*. Red. J. Ławski, N. Maliutina. Białystok–Odessa: Wydawnictwo Prymat, 2016. S. 31-37.
- Ławski Jarosław, Maliutina Natalia, red. *Odessa w literaturach słowiańskich. Studia*. Białystok–Odessa: Wydawnictwo Prymat, 2016.